

Ferdinando Paolieri, Na facenda crindòira*

(virà an lenga piemontèisa da René Agagliate; gavà da Ferdinando Paolieri, *Gente moderna*, an *Novelle agrodolci*, www.liberliber.it)

“Mè car pare” a l’ha dit con freidura ël cavajer Adòlfo, prim cassié dla Banca X..., “a resta inùtil dësperesse e dëscute. I l’hai fàit mal, i lo sai, ma se a m’andasìa bin a sarìa capitaje gnente ‘d gravos, ansi... An conclusion a l’é pròpi senza sust ch’it ëslanse contra ‘d mi con manere e paròle da teatro; an ësto cas mi, për dësfendme...”

“Desfend-te?!”

“É, dësfendme..., ël drit a la difèisa a l’é sàcher! Për difendme, allora, i duvrìa slanseme con gest e parolon da melodrama contra mia fomna për la qual, për fela vive ‘nt lë spatuss, e la màchina, e ‘l quarté elegant, mi i l’hai giugà e perdù... ergo, sicoma i l’hai trantesinch ani e gnun-e veuje ‘d masseme, a-i resta nen d’àutr che d’escogité ‘n rimedi”.

“Un rimedi? A l’é tòst fàit, o it rende la gifra gavà da la cassa, o it vas an bojosa*, o it masse...”

“Masseme, mi? Eh nò mè car, fin-a ch’a-i é vita a-i é speransa e mi i chërdo...”

“Ma ti ‘tl’has le grumele guaste! At gira la sicòria? It ses mat senza remission! Anté ch’it veus ch’i treuva, a st’ora, dosentesiquantamila franch? S’a fussa stàitier, o stamatin... ma adess, a doi bòt ëd neuit! Va-là, andoma, foma gnun ëschers!”

Èl vej banché a friciolava. A savìa bin che ‘l fieul a conossìa l’òrigin ëd soa fortun-a, ancheuj sbogià ‘d brut, e, an arvëddend-se specià an chiel, as n’ancalava nen ëd butesse an càtedra. Èdcò chiel, quarantani prima, a l’avìa giugà jë dné dj’assionista fidà a chiel, ma a l’avìa giugaje an Borsa, ant un-a gròssa operassion, che, dzorapì, a l’era finìa bin. E col beté, col folitro, col criminal fòl, a l’era, nopà, andàit a fé na serie ‘d veuid ëd cassa ch’a j’ero rivà a col total, e l’ùltim dëscàpit pròpi a la vigilia ‘d n’ispession! Ant la stansia, con ij còti tapiss, anluminà mach da la reusa lus ëd la veilleuse, as sentìa mach ël fià curt ëd la madamin, malament dësvijà dal dësperà e tumultos ariv ëd sò òmo. Setà sël lét, con un bòta antorn al còl, ij magnìfich cavèj bandonà sle spale, chila a girava ‘ntorn ij grand euj ancantà, nen sicura d’esse ben dësvijà o ancor andurmìa.

E ij doi òmo, con ij brass ‘ncrosià slë stòmi l’un, ël pì giovo, l’àutr, ël pì vej, con le man nervosament antërsà dré dla schin-a, a mzuravo a grand pass la stansia, e gnun dij tre a l’avìa giumaj ël corage ‘d dì cheicòs, tant che ognidun a tërmolava al pensé a lòn ch’a sarìa

suceduje quand a l'avria savulo la mare dël giovo cassié, la madama economiosa e antivista ch'a l'era slansasse diverse vire contra la vita spatussanta 'd soa nòra.

La giovo nòra a l'era 'd bon-a, onesta famija borzoà e l'afé a l'avìa combinalo 'l banché midem, che, procurà al fieul na bon-a instrussion e piassalo sël travaj, a l'avìa 'dcò fàit an manera ch'a së sposèissa con na fija senza tante pretèise pèr nen posselo sla stra asarosa che chiel midem a l'avìa praticà da giovo e sla qual a l'avìa, peui, ardrissalo e butalo sla giusta carzà la circospession ëd madama Dionisia.

"Tò fieul - a disia sovens la mare previdenta - a l'é 'd n'òutra rassa, e, s'i n'avèissa nen na certèssa assoluta, i dirìa fin-a ch'a l'é nen tò, tant ch'a l'é diferent da ti. Chiel a deuv esse n'òmo onest, a deuv nen prové j'àut e bass tipich dij lotador. A sarà un bon mari e 'n bon impiegà. E basta! E i-j daroma na fomna borzoà, nen costumà a lè spatuss, a le feste e a jè sgàir".

Cont senza l'òsto!

La sposa giovo a l'é bin tòst intrà'nt ël mond ch'a praticava la ca dël banché, a l'ha contemplà bisó che chila a l'avìa nen, plisse ch'as sognava gnanca, automòbij silensiose come fantasma... sò òmo, gelos, an vedend soa fomna cortegià e amirà, a l'ha nen vorsù arfudeje gnente con la tèmna ch'as dèsgustèissa, nen mach, a l'ha 'ncoragiala a le ròbe bele e fastose, fier ëd mostresse an società con cola fomna che tuti a j'anvijavo, e a l'ha 'ncaminà 'dcò chiel a pì nen contentesse dla posission sicura, ma ùmil, che sò pare a l'avìa procuraje e, an sentend parlé d'operassion, ëd società anònime, ëd contrat lucros, a l'ha 'ncaminà a parlé con la fomna ëd proget asaros pèr l'avni.

Soa madamin a l'ha nen tardà a 'rveleje, ant l'intimità, rijendne chila pèr prima, che un dij costant abitué 'd sò salòt, ël borsista Lavòni, brut come 'l luv ëd neuit ma motoben rich, a l'avìa ufrije, pèr preuva, d'intré con chiel an chèich cita speculassion, come esperiment, naturalment senza che chila a duvèissa buté gnanca 'n sòld e che chila a l'avìa 'rfudà con decision.

Ma costa manœvra dël borsista a l'é bastà pèr che 'l cassié a s'agitèissa come 'l diav ant l'evasanta e a l'é promèttusse daspèrchiel ëd procurese ij sòld necessari a 'n tentativ dè speculassion su certe assion d'un-a minera ch'a promèttio 'd monté vèrtisinosament.

Pèr catene un prim èstòch a-i andasia nen meno che na sinquanten-a 'd mila franch e 'l cassié a l'ha pijane, con dlicatèssa, desmila dal depòsit ëd la Banca e a l'ha butaje sël tapiss verd, anté ch'a son ëspari come feuje sècche a 'n buf ëd tramontan-a.

A s'imagina la resta dla stòria ch'a l'é finia, come tute le stòrie pèrparèj, come na spece 'd lòta antra l'òm e 'l maleur, fin-a a quandi 'l total a l'é nen rivà a na gifra pèrfetament arionda (dosentmila franch!), e ansema a cost déficit, èl cassié a l'ha trovà, pèr gionta, èdcò l'avis d'ispession.

E alora a l'ha pijà d'àutri sinquantamila franch e a l'ha giugà tuta la pòsta. A l'ha 'rdobiaje. A bastavo nen. A l'ha torna pontà, a l'ha perdù, peui vagnà e peui a l'é rivaje 'l crov. Adess a-j restava nen d'àutr, a doi bòt èd neutit, che monté le scale 'd ca e dèsvijé 'l pare, fidand che 'l passà dèl vej a fèissa da scu a soa fòta.

Ma 'l temp e l'era tròp èstrèit, le facende 'd l'usuré, da già ch'a l'era 'rtirasse da j'afé, a 'ndasìo bin, con l'intèisa ch'a marcèissa sèl fil dèl raser, e dosentesinquantamila franch a son sempre dij bej sòld!

Motiv che tuti e tre, pare, fieul e nòra, a savìo pa come gavesse d'ant le croste.

E col folitro a vorìa pa savèjne 'd bandoné la fomna, dè scapé! Col tèrdòch ch'a l'avìa nen èl corage dè sparesse na tronà an testa! Col fabiòch ch'a trovava, a col'ora, e an cole condission, la bonoméria 'd serché 'n rimedi! Ròbe da mat!

Ma tute ste considerassion a j'ero gnente an paragon a la por terìbil che tuti a l'avìo, senza avèj èl corage 'd confesselo, èd vèdde comparì la vestàlia rossa èd la rèsportiva fomna, mare e madòna.

E la madòna, antrigà da certi romor, a l'é dèsvijasse, a l'ha trovà 'l pòst èd sò òmo, ant èl let, veuid, a l'ha sospetà chèich ambreuj, e con la scùfia bianca, butasse l'arnomà vestàlia color èd la reusa, e ficasse sèl nas crocù le barìcole sercià d'òr, a l'ha girolà pèr la ca, fin-a ch'a l'ha trovà ij tre, motoben sbaruvà.

A stasìo tuti ciuto, con èl cheur ch'a tambornava come 'n batòcc èd ciòca, spetand l'esplosion.

Madama Dionisia, nompà, a l'é stàita magnifica.

“Anans tut – a l'ha dit – i proibisso minca esclamassion, èd minca géner e (vardand la nòra) ij sangiuot, 'chè ij doméstich a l'abio pada 'ncòrz-se 'd cheicòs”.

“Peui iv prego èd vardé bin la situassion. A-i é gnente senza rimedi (èl banché a la vardava antèrdet), gnente a l'é perdù. Èd perdù e senza rimedi a-i é la posission e l'onestà d'Adòlfo, ma i 'rfaroma la prima e pèr lòn ch'a rèsguarda la sconda... a veul dì ch'a l'era fatal! A l'é un bel seugn svaporà, ma pèr lo meno mè òm a l'avrà avù, àora, finalment, la vera preuva che Adòlfo a l'é sò fieul”.

La dlicà osservassion a l'ha nen smijà comeuve 'l banché...

“Alora –a l'ha'rpjì la madama – mi i l'hai un depòsit ëd dosentesinquantamila franch, e che a 'rpresenta squasi la metà 'd nòstra fortun-a, ant n'àutra Banca, com'i seve, antèstà a mi, e i-j dèstornerai...”

“E ti it vorries che noi...? Ma i duvoma rivé a la fam, donca, për costi doi falabrach?”

“Gnanca për seugn! Ti, Adòlfo, has-to le ciav ëd la cassa?”

“I-j j'hai”.

“Bin, ferma ij beu, pijte rechie... E stamatin sùbit, për temp, quand a-i é 'ncor gnun impiegà, it intre an Banca, it deurbe la cassa e it pijs d'àutri dosentesinquantamila franch, peui it ven-e ambelessì e it i-j das a tò pare; apress it vas a la stassion e it ëscape”.

“Papà am consegna a mi ij sòld (i penserai mi a buteje an securèssa), a va dal diretor ëd la Banca e a-j dis che ti it l'has fàit un veuid ëd cassa ëd mes milion ëd franch e it ses ëscapà. Èl diretor a ciama j'assionista e a lor ël pare a-j eufr ij doi còrn ëd cost problema: o voi i denunsie mè fieul e i rovin-e mi e chiel senza pijé gnanca 'n sòld, o iv contente 'd tuta mia sostansa ch'a consist ant la dòta 'd mia fomna për dosentesinquantamila franch liquid, che mi, con l'intèisa ch'i arnunsie a minca proget ëd denuncia, i m'òbligò a verseeve a titol ëd rimbors, da sù a quaranteut ore...”

“Ma a l'é na ròba grave!”

“E treuvme ti na mej manera, s'it ses bon! O it fas manètté tò fieul e it bute an condission ëd pì nen podèj intré an Borsa, o, senza 'rzighe 'n sòld, it fas na bin bela figura e it ën salve tùit. J'assionista a son ëd gent pràtica, ëd gent ch'a l'han già 'rzigà diverse vire 'nt j'afé e che as lasserìo tajé la testa anans ëd deurbe 'l borgiachin. Lor a tniran an bon cont ël gest d'un pare e 'd na mare ch'as ruvin-o për buté rimedi a la fòta d'un fieul, a na resterìo frapà e sicome 'l mal a 'ndarà dividù an cite part, a saran content ëd vèdde che, ëd bòt an blan, ël dann as riduv ëd la metà senza scàndoj ch'a rësguarderìo 'dcò la Banca, e për lòn, lor midem... Noi, antèlmentre, i l'oma gnente d'àutr da fé che ten-e, për un pòch ëd temp, ij sòld senza frut, fin-a a quandi le facende a saran nen torna a sò pòst. A sta mira a mè smija che Adòlfo a l'abia nen d'àutr da fé che doe ròbe: la valis e na litra 'd dimission... Për lòn ch'a rësguarda sò avnì... Beh, a son ij maleur ëd la vita ch'a fòrgio ij caràter e mi i chërdo nen che tuti ij maj a rivo për neuse. Për boneur i l'oma 'ncor diversi apògg e nòst fieul a podrìa profité dj'oferte 'd col tò antich sòcio a Londra...”

Èl banché, con la testa bassa, a smijava medité e a rëspondìa nen.

Madama Dionisia a l'ha butaje, con dosseur, na man an sla spala: "Ma s'a l'é na ròba fàita... 'ndoma, là! Tirte sù! Vèddes-to nen com'it ses ridot, mentre ch'it l'avriè podù fé 'd milion pendent la guèra, pèr toa por èd le speculassion asarose, pèr tò galantonism... Costa a l'é na lession ch'an dà 'l destin... combat jè scrùpoj!"

Ma 'l banché, aussand la testa, a l'ha rëspondù, squasi an parland daspèrchiel: "Ma che scrùpoj! I pensava... s'a fussa nen stàit mej eufre a j'assionista mach dosentmila franch... a la fin dij cont a l'é nen na gifra ch'as treuva sota 'n mon".

"Parèj ch'it em piase! Adess i conòsso mè òm! Corage, anans! Un galantòm come ti, ch'a-j veul bin a la famija, a deuv loté e dësbaraté ij contratemp an vantagi! Corage, Adòlfo! It saras pì fortunà n'àutra vira... antant, da già ch'it l'has perdù 'l pòst, s'i riessèisso 'd salvé, an cost afé, na sinquanten-a 'd mila franch... at rangerìo pèr ancaminé torna a fete, onestament, na posission".

"It l'has rason - a l'ha sclamà 'l banchè - it l'has rason... i l'hai bele che decidù an costa diression, ch'as na parla pì nen".

Madama Dionisia a l'é tornà 'nt ël let, ij doi òmo a son 'ndà 'nt lë studi a scrive la litra 'd dimission, e la sposin-a a l'é restà sola a gabolisé com'a l'avria fàit pèr arporté, fasend finta 'd gnente, col brut come 'l pecà borsista Levoni sl'argoment èd cola certa speculassion ch'a l'avìa arfudà, senza cognission, pòchi mèis anans.

*facenda crindìra = affare poco pulito

*andé an bojosa = andare in galera (voc. dla mala)